
Jure Brkan
PRAVO FRANJEVAČKE PROVINCIJE PRESVETOGA OTKUPITELA
U DALMACIJI NA ŽUPE U VRIJEME FRA IVANA MARKOVIĆA
*The right of Franciscan Province of the most Holy Redeemer in Dalmatia
to parishes at the time of fr. Ivan Marković*

UDK: 27-789.32(497.583Split):27-774-735]"1860/1910"
27-789.32Marković, I.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 6/2015.

275
Služba Božja 3/4 115.

Sažetak

*U ovome radi autor je služeći se djelom fra Ivana Markovića *Le parrocchie...* obradio pravo Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji na župe u vrijeme fra Ivana Markovića. Autor je rad podijelio na uvod u kojemu je opisao okolnosti nastanka Markovićeve djela. Nakon toga je na temelju drugoga poglavlja Markovićeve knjige obradio način na koji je Marković dokazivao pravo Provincije Presvetoga Otkupitelja na župe u Dalmaciji kroz povijest Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja. U drugom dijelu rada, naš je autor, promatrajući djelovanje franjevacu Franjevačke provincije Presv. Otkupitelja u Dalmaciji, naglasio, poput fra Ivana Markovića, kako je rad franjevacu na župama, povezan s franjevačkim poslanjem. Autor je naglasio kako posebno u naše vrijeme, zakonodavstvo Reda manje braće pravno uređuje rad franjevacu na župi što ga navodi na zaključak kako su fratri u našim krajevima bili ispred svoga vremena, to dokazuje i praksa. Fratri su kroz cijelu svoju povijest djelovanja u Dalmaciji bili radnici u "vinogradu Gospodnjem", ondje gdje ih je Crkva slala da izgrađuju Opću i mjesne crkve provodeći u djelo smisao ono onoga što je sv. Franji Duh Božji nadahnuo "Franjo popravi moju Crkvu". Franjevci su također i u doba fra Ivana Markovića bili angažirani, posebno u mjesnim crkvama u kojima opstoji Katolička Crkva.*

Ključne riječi: pravo, župe, Marković, Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja, Dalmacija.

UVOD

Pod vrijeme fra Ivana Markovića podrazumijevamo dvoje: 1. vremensko razdoblje u kojemu je fra Ivana Marković svojim pisanjem utjecao na svoje vrijeme, posebno unutar Franjevačke provincije Presvetoga otkupitelja, te 2. onda važeći opći i posebni propisi o redovničkim župama. Upozoravamo, da bismo izbjegli možebitne pogreške o shvaćanju župe ne bismo se smjeli služiti današnjim propisima o redovničkim župama koji su u mnogom izmijenjeni. Pri prosudbi Markovićeva vremena trebamo pristupiti poznavanju ondašnjih životnih prilika te pravnih propisa i pravnih pisaca, koji su bili presudni za Markovićev stav o župama. Moramo se uživjeti u ono vrijeme i prostor u kojemu je Marković živio i djelovao i to kao član Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji te socijalnu, političku i crkvenu stvarnost u kojoj je Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja odnosno fratri te Provincije živjeli i djelovali, posebno njihovu pastoralnu angažiranost na župama koje su Provinciji pravno pripadale.¹ Činjenica je da su u vrijeme Ivana Markovića franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja pretežno bili zaposleni po župama kao župnici (naslovna dušobrižnička služba jer je habitualni župnik bio određeni samostan), kapelani ili župni suradnici te u školskim zavodima koji su bili ponajprije usmjereni odgojiti fratra dušobrižnika. Radi povijesne istine, treba ovdje istaknuti kako je u tom vremenu Provincija imala najveći broj župa u svojoj povijesti te da je njezin rad na župama posebno u zagorskoj Dalmaciji bio na onim župama koje su fratri kroz povijest organizirali, a o njima nemamo dovoljno podataka sve tamo do XVII. stoljeća, tj. do vremena kada su se političke, socijalne i vjerske prilike promijenile: prijelaz iz turske uprava u venecijsku upravu te nastavak rada u austrijskoj upravi, prijelaz iz neredovite crkvene hijerarhije u redovitu koja je bila u Dalmaciji u doba Ivana Markovića.

---

¹ Josip Ante Soldo piše: "Glavno djelovanje franjevaca Provincije bio je dušobrižnički rad i to na brojnim, uglavnom zagorskim župama, današnjih (nad)biskupija: zadarske, šibenske, splitsko-makarske, hvarske i zagrebačke" (str. 226). Prema Soldi "Župe su bile izvor dobivanja novih snaga Zajednice i još više, opravdanost življenja i rada u ovom dijelu naše domovine, ali su predstavljale psihičke poteškoće oko pridržavanja redovničkoga načina života ..." (J. A. SOLDI, *Djelovanje franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja kroz 250 godina (1735–1985.)*, u: *Kačić* 17(1985.), str. 209. Usp. Također str. 197–360.

Povijesna je činjenica da broj župa koje su pripadale Provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji nije uvijek bio jednak: ovisilo je o raznim okolnostima što Marković obrađuje u svome djelu *Le parrocchie...* Neposredno, tj. samo godinu dana prije objavljivanja Markovićeve djela *Le parrocchie...*, prema pisanju fra Stjepana Zlatovića godine 1884. Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja imala je čak 106 župa koje su bile inkorporirane odnosno ujedinjene sa svojim samostanima. U to doba, samostani kao moralne osobe (pravne osobe) bili su župnici. Svećenike (bilo fratre bilo svjetovne), na te župe imenovali su mjesni ordinarij nakon što su ih za službu župnog vikara ili kapelana gvardijani odnosno provincijali predlagali. Takav je postupak bio u skladu s onda važećim općem i partikularnom pravu. Zasižno je takva praksa bila od odluke Tridentskog sabora. Primjera radi, god. 1884. fratri su bili župni vikari ili kapelani na 63, a svjetovni svećenici (ad tempus administratae) na 43 župe.² Ukratko, takvo je bilo brojno stanje župa te način imenovanja nekoga fratra ili svjetovnog svećenika za župnika na župe koje su pripadale Provinciji Presvetoga Otkupitelja. Takav sustav imenovanja prihvaćali su dalmatinski biskupi kao i Austrija. Rad fratara na župama prihvaćali su i pohvaljivali i crkvena i svjetovna vlast. U takvom povijesnom razdoblju, fra Ivan Marković (1839. – 1910.), kao isluženi predavač živeći u Franjevačkom samostanu u Sinju, napisao je povijesno pravno djelo: *Le parrocchie francescane in Dalmazia del P. Giovanni Marković* (Franjevačke župe u Dalmaciji od oca Ivana Markovića), Zara. Tipografia "Kat. Hrv.", 1885.³ u kojemu je pokušao odgovoriti na postavljene upite: mogu li redovnici u

² Vidi DODATAK u ovom članku.

³ Dok fra Dušan Moro u: *Il 'Munus del vescovo di Roma nel confronto ecumenico-dottrinale di I. Marković e N. Milaš* (pars disertionis), Romae, str. 48. ovo djelo navodi među "Opere storiche", dotle fra Milan Šetka kaže "Knjiga je zapravo povijesno-pravna rasprava o franjevačkim župama u Dalmaciji. Na temelju arhivskih dokumenata pisac donosi kako su franjevci mnogo truda uložili da se ne ugasi paterenska hereza, da turske provale s materijalnim rušenjem ne unište vjeru i da se vjernici ušćuvaju u krilu Crkve" (Dr. o. Milan Šetka, O fra Ivan Marković, u: *Sinjska spomenica 1715–1965.*, Sinj, 1965, str. 311.).

Na Bogoslovnom učilištu Šibenik-Makarska, fra Ivan Marković predavao je crkvenu povijest i dogmatiku, dok je crkveno pravo u to vrijeme predavao fra Jerko Belamarić, kojega je naslijedio fra Bono Parun. Ovim hoću reći kako je fra Ivan Marković, iako nije bio crkveni pravnik, ipak napisao dobru povijesno-pravnu knjigu o kojoj je ovdje riječ. Može se reći da je Marković imao široku kulturu, posebno kada se radi o pitanjima Katoličke Crkve, te da je poznavao papine službe (papinstva) u Crkvi.

našem slučaju regularni franjevci raditi na župama kao dušobrižnici i koji je pravni status franjevačkih župa koje pripadaju Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji. Odgovor je Marković tražio u pravnim propisima svoga doba, kod uvaženih pravnih pisaca, te iz povijesnih dokumenata koji reljefno govore o radu fratara kroz povijest. On je dokazao kako su fratri djelovali kao dušobrižnici na župi legalno te navodi u Dodatku mnoge dokumente o pohvalnom radu franjevac na župama, posebno u zagorskoj Dalmaciji, tj. na području između rijeka Zrmanje i Neretve. Za Markovićevu knjigu *Le parrocchie...*, urednik *Bogoslovske smotre* dr. *Edgar Leopold*, rubrici "Osvrti" 1910. kaže da "brani pravo svoga reda na župe u Dalmaciji",⁴ mi bismo rekli da dokazuje pravo na župe Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji u doba kada je u susjednoj Bosni i Hercegovini uvedena redovita crkvena hijerarhija (1881.) i kada su nastale nesuglasice u odnosu na župe koje su bile punopravno ujedinjene s franjevačkim samostanima u Bosni i Hercegovini.

1. FRANJEVCI I ŽUPA

Treba imati u vidu i činjenicu da je doba fra Ivana Markovića obilježeno: 1. uvođenjem redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini (1881.), i 2. nastojanje Reda manje braće da uvede zajednički život, tj. život bez "posebnog vlasništva – *sine proprio*", rekli bi zajedništvo dobara.⁵ U to doba fratri su i na župama skromno živjeli. Npr. provincijal fra Špiro Tomić propisao je 18. lipnja 1877. stalno pokućstvo u župnim kućama koje župnik nije smio sa sobom nositi (u premještaju!). U "Zapisnik pokućstva kućah župničkih pripadajući manastirima s. Lovre..." nalazimo popis stalnog pokućstva.⁶

---

⁴ Usp. *Bogoslovska smotra*, god. 1910, str. 381.

⁵ O događanjima u Provinciji u zadnjem deceniju XIX. i prvom XX. stoljeća, više u: J. SOLDO, *nav. dj.*, str. 234–242.

⁶ Iako je ovaj popis već tiskan, ipak ćemo ga radi ilustracije ovdje donijeti.

1. Postelju za župnika t. j. drvo iste, slamnicu, štramac, dva para lancuna, dvi intimele, jedan kušin, jedan kapecal, dva šugamana, dva pokrivača od vune, dvi vrčine.
2. Postelju za momka, ako ne drugo, kavalete, daske, slamnicu, jedno sukance, jedan biljac.
3. Jedan tavulin.
4. Dvi katrige.
5. Dva tavajola.

Nakon reforme da se “dosadašnji pekulij uvrsti u samostansko imanje”, provincijal Lulić 1. studenoga 1907. veselio se što je *vita communis* prihvaćena od gotovo svih članova. Međutim, tužio se kako mnoga braća sada ne štede kao prije, jer se vode principom: ... “što zavrijedim na župi, to ću i potrošiti, bilo mi ili ne bilo potreba; kada se povratim u samostan, imat ću što mi treba”.⁷

Dok je u Dalmaciji već bila uvedena redovita hijerarhija, dotle je u Bosni i Hercegovini uvedena tek 1881. godine.⁸ Ovdje se ne smije zaobići činjenica da je upravo u vrijeme Ivana Markovića Provincija donijela prve moderne *Statute provincije* i to što je znakovito, na Provincijskom kapitolu kojemu je predsjedao sam general Reda manje braće 1876. U tim Statutima, partikularno pravo ne priječi fratrima raditi na župama, nego dušobrižnički rad ozakonjuje donoseći Articolo V *Delle parrocchie*.⁹ Te je Statute odobrio general reda OFM fra Bernardino da Portogruaro, nakon

6. Jedna tavaja.
  7. Četiri čaše.
  8. Dva bocuna.
  9. Dvi pošade t. j. noža, dvi žlice, dva piruna.
  10. Dvanaest piata t. j. šest plitkih a šest dubokih.
  11. Dva barila vina zdrava.
  12. Dvi boce kvasine.
  13. Jednu bocu ulja.
  14. Tri kvarta pšenice za kruh.
  15. Dvi kvarte ječma.
- Za kužinu:
1. Dva bronzina.
  2. Dvi teče.
  3. Jednu kaciolu.
  4. Jednu kutljaču.
  5. Jedan veliki pirun.
  6. Jedan sud za vodu.
  7. Dvi kogume.
  8. Jedan mlin za kafu.
  9. Jednu pržilicu.

To je bilo stalno pokućstvo, koje župnik pri premještaju nije smio nositi sa sobom (Arhiv Samostana sv. Lovre, br. 363 (J. SOLDO, *nav. dj.*, str. 211, bilješka 31.).

⁷ J. SOLDO, *nav. dj.*, str. 241–242.

⁸ Ovdje nemamo namjeru raspravljati o župnom pitanju franjevačkih župa u Bosni i Hercegovini, ostajemo u Dalmaciji jer su samo tu bile župe Provincije Presvetoga Otkupitelja u doba Ivana Markovića.

⁹ Usp. *Statuti particolari per l'osservante Provincia del Santissimo Redentore in Dalmazia fatti nel capitolo Provinciale del novembre 1876 a Spalato sotto la presidenza del reverendissimo padre Ministro Generale Fra Bernardino da Portogruaro Ministro Generale di tutto l'Ordine de'minori, Roma, Tipografia dei fratelli Monaldi, Via delle tre pile, 5, 1877, str. 16–18.*

što je “Santo Padre,... per organo della S. Congregazione dei Vescovi e Regolari” udijelio Provinciji tražene *dispense*, ali na dvadeset godina, tj. do 1896. U Statutima Provincije iz 1876., čl. V, § 1. bilo je određeno da župnik ne upravlja župom u svoje ime, nego u ime samostana kojemu je župa pravno pripadala, a gvardijan je predlagao župnika određenome ordinarijatu: “Guardiano stesso le presenti al rispettivo Ordinariato”. Provincijali su morali providjeti da svake godine župnik učini duhovne vježbe bilo u kojem samostanu koji je za to odredio poglavar bilo sa svjetovnim svećenicima “per ordine del Vescovo” (Statuti Provincije iz 1876, čl. V, § 3.). Iako je u Statutima Provincije bilo točno pripisano o župi i župniku, ipak su se nakon dvadeset godina fratri nastavili živjeti i djelovati, u pitanju vremenitih dobara držeći se stoljetne tradicije. U stvari, fratriba se nastojalo nametnuti drugi način života koji nije odgovarao tradiciji “našega fratra”. Prema sudu Generalne uprave Reda, kao i Svete Stolice, fratri su trebali prihvatiti život bez vlasništva – *sine proprio* – što je bilo teško spojivo kada je u pitanju lemozina odnosno upravljanje župom, posebno u materijalnom pogledu. Fratri na župi trebali su biti u pitanju posjedovanja izjednačeni s drugim fratriba, uz neke iznimke, što ih je činilo manje slobodnim u pitanju upravljanja i posjedovanja vremenitih dobara.¹⁰ Pokušalo se župnicima ograničiti lemozinu na onu koju su trebali prilikom župničke službe i za vlastite potrebe. U tom smislu u: *Orinationes Provinciales minoriticae Provinciae SS. Redemptoris in Dalmatia*, Sibenici, Typographia Croatica D. R. Krstitelj et soc., 1909, Cap. III, § 1., br. 26. čitamo:

“Religiosi in curam animarum positi sub poena proprietariis debita elemosinas (!) pecuniaris, ultra coronas 100 pro carentibus necessitatibus, secum non retinent, sed eas fideliter suis Superioribus, respective Procuratoribus, tribuant.”

Iako je teško spojivo gospodarenje s vremenitim dobrima župe, s franjevačkim siromaštvom ipak je moguće, ako se fratri pridržavaju općeg i partikularnog zakonodavstva te nastojanje fratra da vrši ono što je pred Gospodinom zavjetovao. Svako vrijeme ima svoje probleme svoje potrebe i način shvaćanja redovničkoga siromaštva.

Marković je, koliko mi je poznato, izričito pristupio dokazivanju kako fratri ispravno rade što se tiče dušobrižništva na župi

---

¹⁰ Treba imati u vidu da se oko problema vlasništva odnosno o upravljanju vremenitim dobrima zaokuplja sva povijest Provincije.

te da župe koje su punopravno ujedinjene sa samostanima pripadaju Franjevačkoj provinciji u Dalmaciji sa svima što redovničke župe sa sobom nose. Ovdje je vrijedno kazati kako su u doba fra Ivana Markovića, fratri Provincije Presvetoga Otkupitelja pripadali *opservantskoj struji* (skupini) – *opservantia regularis*.¹¹ Franjevački red opservantske struje ujedinio se tek godine 1897. kada je Leon XII. ujedinio franjevačke obitelji tako da im je određeno jedinstveno zakonodavstvo, nakon apostolske konstitucije *Felicitate quadam* – Nekom srećom.¹² Legalno, formalno su dokinute razlike između *opservantiae regularis* i *opservantiae strictior* (reformati, discalceati i recolecti) koji su naglašavali siromaštvo, tražili su eremitski način života živeći u siromaštvu u osamljenim mjestima (nastambinama), ali je, kako čitamo kod povjesničara Franjevačkoga reda, duh podjela ostao skoro isti. Istini za volju, ni *opservantia strictior* nije zabranjivala fratriba baviti se dušobrižništvom, ali samo ako je to moguće bilo spojiti sa siromaštvom. Formalno su ujedinjene rečene struje opservancije, ali je u našim krajevima duh ostao skoro isti. Fratri naše provincije proizišli su iz *opservantiae regularis*, u kojoj nije bilo zabranjeno fratriba baviti se dušobrižništvom, samo se tražio duh siromaštva, tj. zajedništvo dobara. Kako zajedničke Konstitucije OFM nisu službeno (izričito) dokinule *Statute Provincije* iz 1876. godine, trebalo je ujediniti siromaštvo, samostanski (monaški) život i dušobrižništvo što je u stvari zahtijevala *opservantia regularis*. Franjevački je red stalno kroz povijest prihvaćao rad na župama, a prihvaća ga i danas,¹³ razumije se uz neke propise koji su išli,

¹¹ Broj OFM izgledao je ovako:
opservanti: 1862 god.=10 200, 1883. god. = 5368, 1889. god. = 6228;
reformati: 1862 .god. = 9880, 1883. god. = 6305, 1889 . god. = 5733;
rekolekti: 1862. god. = 813, 1883. god. = 1298, 1889. god. = 1621;
bosonogi: 1862. god. oko 1000, 1883. god. = 955, 1889. god. = 850.

¹² Leon XIII. Apostolska konstitucija *Felicitate quadam* (Nekom srećom) od 4. listopada 1897., u: *Acta Ordinis Fratrum Minorum*, listopad, XVI(1897). Nastojalo se ukloniti razliku među franjevačkim zajednicama: opservantima, reformatima, rekolektima, bosonogim ili alkantarincima.

¹³ Čitamo u: *Octa Ordinis Fratrum Minorum*, 79(2010.), br. 1, Ianuarii–Aprilis, 2010, str. 119: “Numerus paroeciarum Ordini concreditarum:

1. In territorio Provinciae
  - a) Apud nostras domos 1105
  - b) A domibus remotae 581
2. Extra territorium Provinciae
  - a) Apud nostras domos 124
  - b) A domibus remotae 182

Summa omnium paroeciarum 1992.”

prema ondašnjem shvaćanju, da zaštite fratre od kršenja zavjeta siromaštva i čistoće.

Na stranici 9. – 10., br. 1. – 23. “Ordinatioens...” iz 1909. nalazimo posebno poglavlje “Ordinationes quae regimen Parochiarum respiciunt”. Gvardijani su tada, uz prethodni savjet s diskretorijem, predlagali prije polovice prosinca mjeseca provincijskom definatoriju pojedine fratre za župnike (br. 2); prije nego bi se nekoga brata predlagalo za župnika, trebala su dvojica braće koje je za to posebno odredio provincijski definatorij ispitati njegovu sposobnost za župnika (br.3); brat na župi nije upravljao vremenitim dobrima u svoje ime, nego u ime Svete Stolice i samostana kojemu je župa pripadala (br. 4). Dalje slijede odredbe o župnoj kući i zabrani ženskim osobama da stanuju (ili da prenoćuju) u župnoj kući (br. 20 – 22). Iz gornjih odredaba proizlazi da su fratri mogli raditi i stanovati na župama, u župnim kućama, uz određene zabrane koje su se odnosile na vremenita dobra i na osobe (zabrana ženskim osobama stanovati ili prenoćivati u župnoj kući).

2. MARKOVIĆEVA KNJIGA *LE PARROCCHIE...*

U knjizi *Le parrocchie...* Marković odgovara onima koji su smatrali da franjevci ne mogu raditi na župama, jer se navodno to kosi s franjevačkom karizmom. Marković se pita: ako redovnici ne mogu raditi na župama, kako je uopće spojivo s njihovom karizmom rad u misijama jer su redovnici više od polovice svih misionara u Crkvi te mogu li onda franjevci raditi na župama na područjima gdje je uvedena redovita hijerarhija, ako su mogli i mogu gdje još nije uvedena redovita hijerarhija? O pitanju rada franjevaca u Bosni i Hercegovini poslije 1881. Marković ne govori. Fra Ivana Markovića u djelu “*Le parrocchie...*” zanimaju fratri Provincije Presvetoga Okupitelja u Dalmaciji i župe te Provincije. On obrađuje rad fratara na župama koje su potpuno ujedinjene s pojedinim samostanima i nadarbinski sustav, patronatsko pravo itd., jer su u to doba fratri radili na župama koje su bile “*pleno iure*” ujedinjene s nekim samostanom koji je pripadao Franjevačkoj provinciji Presv. Otkupitelja u Dalmaciji.

Iako Marković nije bio profesor prava, ipak se odlučio napisati obranu prava rada franjevaca na župama i pravni status župa Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji.

Dakle, Marković se prihvatio ozbiljnog posla te je na temelju povijesnih i pravnih dokumenata, u knjizi: *Le parrocchie...* dokazivao ispravnost djelovanja fratara na župama i pravo da imaju franjevačke župe, a one su prema crkvenim propisima i pisanju crkvenih pravnika one župe koje su punopravno ujedinjene – inkorporirane sa samostanom.

Marković je knjigu *Le parrocchie...* logički podijelio na:

1. Introduzione (Uvod), koji je naslovio s “Origine e vicende della provincia francescana del SS. Redentore in Dalmazia” (Postanak i događanja Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji), str. 5. – 21.;
2. Prvi dio – Parte prima: “Missione della Provincia del SS. Redentore (Le Parrocchie)” (Poslanje Provincije Presvetoga Otkupitelja (župe), str. 22. – 52;
3. Drugi dio – parte seconda: “Le parrocchie francescane in Dalmazia rispetto al Diritto Canonico” (Franjevačke župe u Dalmaciji u odnosu na kanonsko pravo), str. 53. – 90.
4. Na kraju knjige Marković je donio Appendice. Dokumenti, str. 95. –139. U knjizi pod naslovom Dokumenti Marković je donio neke posebne dokumente koje je uglavnom prepisao iz Arhiva Franjevačkog samostana Sinj i Franjevačkoga samostana sv. Lovre Šibeniku. Donesenim dokumentima Marković je želio pokrijepiti svoju tezu kako su franjevci Provincije Presvetoga otkupitelja imali pravo na rad na župama kao župni vikari, kapelani i župni suradnici, posebno i radi toga što su oni podizali nove crkve i samostane, kako kaže fra Stjepan Zlatović, uz “rukovet carskih fermana, ... okupiše okolo sebe vjernike i čuvali ih ka zjenicu svoga oka...Obljubljeni od harnoga naroda i kao dobrozaslužni pomilovani od vlasti ove im priznaše pravo, da kao pastieri duša sliede upravljati onim pukom, kojega su preko vjekova održali u svetoj vjeri, s njima napučili gorsku Dalmaciju, varoše zasnovali, župe uredili i gradovim stanovnike pomnožili”.¹⁴ Od IX. stoljeća pa nadalje

¹⁴ S. ZLATOVIĆ, *Franovci države Presvet. Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1888, str. III.–IV.

Ovdje je vrijedno vidjeti što piše *Fra Karlo Eterović* u: Franjevačka provincija Presv. Otkupitelja. Njezin postanak, rad i sadašnje stanje, Preštampano iz *Nove revije*, god. VIII. (1929.), br. 3–4, Šibenik 1929, Tiskara Kačić. Prema Eteroviću,

redovnici su i te kako bili angažirani radnici na župama bilo u misijama bilo u mjestima gdje je već postojala redovita hijerarhija što je u našem slučaju bilo u Dalmaciji.¹⁵ Tako na str. 116. – 131. Marković donosi poimence župe po pojedinim samostanima i pojedinim biskupijama donoseći njihove župnike i s kapelanima iz 1774. godine. Mi u dodatku ovoga rada donosimo popis svih župa koje su pripadale Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja 1884. godine.

župe su se dodjeljivale pojedinim samostanima, posebno nakon seljenja stanovništva (str. 361) tako da se: “U ovoj periodi seljenja (Eterović misli na seljenje naroda zajedno s fratrima iz Bosne i Hercegovine u Dalmaciju za vrijeme ratova za oslobođenje) možemo reći da je veza između župe i župnika bila pomična, više personalna nego lokalna. Kad bi se narod na nekom mjestu okučio i tu trajno ostao, pa se i župa zavela, ova bi pripala onom manastiru kojega su redovnici doveli narod.” Na str. 362. čitamo: “Župe su već odavna dodijeljene pojedinim manastirima (incorporatae conventui). To se dogodilo ili gore spomenutim načinom doseljavanja ili odlukom starješinstva, koje bi s razloga pravednosti (justitia distributiva), osobito kad bi se osnovao koji novi manastir naznačivalo koje župe da se njemu pripoje.” Uzmimo npr. župu Ogorje oko koje se vodio spor između sinjskog i živogoškog samostana. Uprava je provincije 17. IX. 1701. odredila da župa pripada samostanu Svetoga Križa u Živogošću (Eterović, *nav. dj.*, str. 361.–362, bilješka 55.).

¹⁵ U počecima Crkve, monasima je bila glavna preokupacija (glavna svrha) njihovo posvećenje prema karizmama koje je Crkva prihvatila, više nego posvećenje drugih ljudi (nastojanje oko kršćanske savršenosti onako kako se smatralo u to doba crkvene povijesti). Posebno su se brinuli za posvećenje drugih biskupi i svećenici (prezbiteri) koji su bili biskupovi pomoćnici. U 9. stoljeću, kako nam svjedoči povijest Crkve, monasi se započinju baviti dušobrižništvom i tako dobivaju dušobrižničke službe, rad na župi, itd. Monasi u Europi propovijedaju vjeru, npr. u Britaniji, Njemačkoj, Moravskoj itd. Pojedini vjernici posebno feudalcima redovnicima poklanjaju crkve i kapele ili ih oni sami grade radi duhovne brige. Te crkve i kapele spajaju se sa samostanima i tako dolazi do *ujedinjenja* (spajanja) župa sa samostanima. Podsjećam da posebno u 13. stoljeću dolazi aktivno redovništvo, apostolski redovi (dominikanci i franjevci) koji se posebno posvećuju školstvu i prihvaćaju pastoralne brige za vjernike. Dušobrižnička briga ostvaruje se posebno propovijedanjem Evanđelja, dijeljenjem sakramenata i vršenjem djela milosrđa. Za dušobrižništvo je bilo potrebno primanje svetih redova. Redovnici se sve više rede za svećenike tako da pomalo klerici nadvladavaju laike tako imamo kleričke redove među koje Crkva ubraja također i franjevce OFM. Samostani apostolskih redova postaju ujedno i župne kuće, a samostanske crkve su ujedno i župne crkve. Redovnici iz tih samostana postaju dušobrižnici te se zavjetuju na kontemplaciju i akciju. Time doprinose izgradnji Crkve Božje. Pozivu Crkve posebno su se odazvali u našim krajevima franjevci i dominikanci koji su bili inkvizitori, misionari te radnici na župama te biskupi. U teškom vremenima turske okupacije, u zagorskoj Dalmaciji, franjevci su bili skoro jedini kler. Za takav rad pape, biskupi i građanske vlasti davali su im *dispense*, privilegije i priznavali su im patronatsko pravo nad njihovim beneficijama, što uključuje obvezu rada na župi i pravo na prihode iz beneficija.

No prije nego pođemo na daljnju obradu naše teme, treba imati u vidu da su za Markovića (a i za nas) Franjevačke župe provincije Presvetoga otkupitelja u Dalmaciji sve one župe koje su bile potpuno ujedinjene s pojedinim franjevačkim samostanima – *pleno iure unite* – gdje je samostan, kao moralna osoba bio aktualni župnik, tj. – titula župnika pripada samostanu, a onaj svećenik (bio franjevac ili svjetovni svećenik), koji je u ime samostana vršio župnu ili kapelansku službu nazivao se (imao je titulu) župni vikar ili kapelan ili župni suradnik.

Treba imati u vidu da je u vrijeme fra Ivana Markovića, tj. god. 1857. Provincija Presvetoga Otkupitelja imala god. 1857. : svećenika 120, klerika 12, braće 12, novica 5, usve 149; god. 1900. svećenika 159, klerika 20, braće 9, novica 12, usve 200.

Austrijska je uprava više od Venecijske zadirala u život fratarra posebno u njihov rad na župama. “Naš je fratar” i nakon proglašenja Generalnih Konstitucija 1897., i u vrijeme austrijske uprave nastavio raditi na župama prema običajima Provincije te se u tom smislu opiralo uvođenju posebnih novosti s obzirom na dušobrižništvo bilo od Crkve bilo od države. Gvardijani su i dalje mjesnom ordinariju predlagali svećenike (bilo fratre bilo svjetovne svećenike) za župnike. Opće je bilo uvjerenje da dušobrižnički rad na župama u Provinciji Presvetoga Otkupitelja dobro funkcionira, prema važećim zakonima i običajima od pamtivijeka.

3. MARKOVIĆEVO DOKAZIVANJE PRAVA FRANJEVACA NA ŽUPE

U ovom poglavlju nije nam namjera obrađivati župu, župnika i župnog vikara prema Zakoniku kanonskoga prava iz 1917. i 1983.,¹⁶ nego ćemo, poput Markovića, dokazivati pravo Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja u Dalmaciji na župe; slijedimo način dokazivanja fra Ivana Markovića. Marković je u drugom dijelu svoje knjige *Le parrocchie...*, pod naslovom *Le parrocchie francescane in Dalmazia rispetto al Diritto Canonico* (Franjevačke župe u Dalmaciji obzirom na kanonsko pravo), prema onda važećem crkvenom zakonodavstvu služeći se pri tom, posebno kanonskom literaturom, dokazivao pravo redovnika, u

¹⁶ Župnike, župne vikare, kapelana predlaže (prezentira) određeni redovnički poglavar, a postavlja ih (imenuje) dijecezanski biskup. Takvo je stanje nastavljeno i u XX. i XXI. stoljeću: usp. Zakonik iz 1917., kan. 456, 4375, § 1, 476, § 4, Zakonik iz 1983. kan. 523 i 547.

našem slučaju franjevac na dvoje: 1. pravo redovnika, posebno onih koji su pripadali prosjačkim redovima da mogu raditi na župi, 2. pravo prosjačkih redova da mogu upravljati župom, 3. je li to u skladu sa svetim kanonima i 4. ne traži li dobro duša da sve župe postaju *libera collatione vescovile*?

Kada Marković govori o redovničkim župama, onda misli na one župe koje su potpuno (*pleno iure*) inkorporirane ili ujedinjene s nekim samostanom prema onda važećim propisima, a ne kako stvari u crkvenom zakonodavstvu stoje danas.¹⁷ Marković najprije govori o tome kako su pojedine škole kroz srednji vijek bile protivne da redovnici rade na župama, a nisu se protivile da redovnici rade kao misionari gdje trpe i žrtvuju se do smrti; kada se uvede redovita hijerarhija, onda su protiv toga da redovnici rade na župi. U prvom poglavlju knjige Marković je opisao kako su franjevci pastoralno djelovali u, posebno u zagorskom dijelu Dalmacije gdje im nitko nije smetao, čak su ih i Turci prihvatili. Nakon toga ih je prihvatila venecijska i austrijska uprava.

“Naš je fratar” kroz čitavu povijest djelovao na župama te je nastavio i nakon proglašenja Generalnih Konstitucija 1897. Gvardijani su i dalje mjesnom ordinariju predlagali svećenike za župnike ili kapelane. Fratri su i nakon 1897. smatrali da u Provinciji Presvetoga Otkupitelja dobro funkcionira već prokušani rad na župama.

U vrijeme fra Ivana Markovića, tj. godine 1888. Franjevački provincijalat prenesen je u Split, i time započinje centralizacija vlasti u provinciji.¹⁸ Nastojalo se smanjiti vlast gvardijana. Provincijal započinje predlagati ordinariju svećenike na župe te se nastojalo “razbijati usku povezanost pojedinaca sa svojim samostanom i uvesti zajedništvo novca. To je donijelo kratkotrajne unutrašnje borbe, ali je reforma ipak prihvaćena.”¹⁹ U tom smislu

---

¹⁷ Ovdje nije govor o župi, župniku i župnom vikaru prema zakonicima iz 1917. i 1983. o tome više u: J. BRKAN, *Župa u zakonodavstvu Katoličke Crkve*, Split, 2004. Riječ župa dolazi od grčke riječi *paroikia*-područje podređeno biskupiji – riječ *parochus* počela se češće upotrebljavati na Tridentskom saboru jer su se prije nazivali: *Plebanus, curatus, presbyter parochianorum, sacerdos proprius, pastor, curio*. Služba je župnika crkvenoga prava. Usp. A. CRNICA, *Kanonsko pravo katoličke Crkve*, Sv. 2. Osobno i stvarno pravo, Ulomak 1, Hijerarhija katoličke Crkve, Šibenik, 1941, st. 215; J. GAUDEMET, *Storia del diritto Canonico. Ecclesia et Civitas*, San Paolo, Cinesello Balsamo (Milano), 1998.

¹⁸ “God. 1888. Provincijalat (provincijski ured) je prešao u Split. Time se nastojalo centralizirati samu upravu.” (*Franjevačka provincija Presvetoga Otkupitelja (Schematizam)*, Split, 1979., str. 16.).

¹⁹ Usp. *Ondje*

su god. 1904. donijete *Ordinationes provinciales*, Šibenik 1904. koje su ponovno tiskane 1909. U tim *Ordinationes* nije bilo zabranjeno fratrima vršiti dušobrižništvo na župi, ali se postrožilo vršenje zavjeta siromaštva. Pomalo se dokida famozno “pekulijaštvo”, koje je bilo zastupljeno još u Statutima provincije iz 1876. godine.

Nakon Zakonika kanonskoga prava iz 1917. Provincija je 1926. donijela *Ordinationes*. Iako su spomenute *Ordinationes* donesene 16. godina nakon smrti fra Ivana Markovića, ipak smatramo vrijednim upozoriti na njih da se vidi kako su fratri i dalje radili na župama, s tim da su se morali držati crkvenih zakona koji su se odnosili na župnike, župne vikare ili njihove suradnike. I dalje je moralna osoba (samostan) mogao biti župnik župe koja je punopravno ujedinjena sa samostanom. Zato, ilustracije radi, donosimo reformirane *Ordinationes* iz 1926. iz kojih se najbolje možemo pročitati obveze i prava župnika franjevca, jer je, naime, Zakonik iz 1917. prihvatio mnoge zakone o djelovanju redovnika na župi.²⁰

U *Ordinationes* iz 1926. imamo četvrto poglavlje koje je naslovljeno s *De ministerio parochiali*. Sama materija podijeljena je na sedam paragrafa:

1. De designatione et visitatione Parochorum,
2. De relatione parochorum inter et Cooperatorem,
3. De religisa Parochorum vita,
4. De zelo pastoralis,
5. De intentionibus Missarum,
6. De suppellectili domus paroecialis,
7. De administratione oeconomica paroeciae,
8. De translocatione parochorum.²¹

²⁰ U uvodu *Ordinationes et Liber usualis Provinciae fratrum minorum Ssmi Redemptoris in Dalmatia*, Spalati (Split) 1926., Typis Leonova tiskara, upozoreno je da se, što se tiče djelovanja na župi, župnik redovnik treba držati kan. 630. Zakonika iz 1917.

²¹ *Ordinationes*, caput. 4 § 1–7, str. 18–24. koje je proglasio fr. Bernardinus Klamper O. F. M. Min. Glis, 17. mensis maii 1926. smatramo da su do danas najbolje nešto što je Provincija propisala o župama, župnicima i župnim vikarima.

Ovdje treba naglasiti kako se Marković u dokazivanju prava na župe služio povijesno-pravnom metodom imajući u vidu zakonodavstvo Crkve do 1885. godine.²²

Markovićevo je djelo *Le parrocchie...*, prema sudu, fra Petra Čapkuna: "(...) optima dissertationem in juridico sensu conscripserit (...)." ²³ Marković je u uvodu ukazao na povijest djelovanja franjevaca i načine kako su franjevci došli u posjed župa.²⁴ Na takav je način, čitatelja uveo u povijest franjevaštva općenito te rad franjevaca Provincije Bosne Srebrene, posebno u zagorskom dijelu Dalmacije. Nakon uvoda, slijedi prvi dio knjige u kojemu je, kao crkveni povjesničar obradio *Missione della Provincia del SS. Redentore* – Poslanje provincije Presvetoga Otkupitelja. U tom je dijelu posebno naglasio pastoralno djelovanje Franjevaca na području turske uprave, posebno u Dalmaciji gdje je naglasio kako su u to doba upravo franjevci vodili župni pastoral, bili biskupi i učitelju u onom dijelu Dalmacije koja se nalazila pod turskom upravom (str. 22. – 52).²⁵

²² O Markovićevo shvaćanju prava fratara na župe poslije 1897. godine u ovom članku ne govorimo. O toj problematici bi dobro bilo zaviriti u Markovićevo dopisivanje. Markovićeve spisi se nalaze u Franjevačkoj biblioteci (arhivu) u Franjevačkog samostana Sinj.

²³ PETAR ČAPKUN, *De organisatione curae pastoralis franciscanorum apud Croatorum gentem*, Sibenici, ex Typographia "Kačić", 1940., str. 192., bilješka (*). Za str. 192.–229. Fra Petar je Čakpun drugi dio Markovićeve djela o franjevačkim župama imao kao temelj za obradu svoje disertacije. Tako, Markovićevo i Čapkunovo djelo zajedno o franjevačkim župama nezaobilazni su bilo kome koji želi obraditi s povijesno-pravne strane župe Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji. Markovićeve djelom o franjevačkim župama posebno se služio u svojoj doktorskoj disertaciji Fra KARLO KARIN, *Redovničke župe i župnici redovnici prema sadašnjem Crkvenom pravu*, Zagreb, 1939. Posebno ovdje treba naglasiti kako je Karin za staro pravo (crkveno pravo prije 1917. godine), konzultirao također autore kojima služio Marković. U novije vrijeme s Markovićevo knjigom *Le parrocchie...* posebno se služio Fra Luka Tomašević (LUKA TOMAŠEVIĆ, *Između zemlje i neba, vjera i moral u životu kršćana sinjske krajine u 18. stoljeću*, Sinj, 2000, str. 73. Na str. 83 Tomašević piše: "Sinj je imao dvije župe: župu sv. Mihovila i župu Majke od Milosti u varoši." U varoši je samostanska crkva bila ujedno župna i svetište. Prema Zakoniku iz 1983. kan. 1230: "Nazivom svetište označuje se crkva ili drugo posvećeno mjesto kamo mnogobrojni vjernici, iz osobite pobožnosti, hodočaste s odobrenjem mjesnog ordinarija." Na znanstvenom skupu u prigodi 300. godišnjice oslobođenja Sinja od Turaka nije se posebna važnost dala niti župi niti školstvu u samostanu u Sinju.

²⁴ Marković je uvod - *Introduzione* – obradio ukratko: *Origine e vicende della provincia francescana del SS. Redentore in Dalmazia* (str. 5–21.). Tu se je Marković služio zavidnom Bibliografijom (izvori i literatura).

²⁵ Prvi dio Marković je obradio na temelju: *Nekrologija Provincije (?)*, Archiv. Del Conv. di Sinj. Stampa al laudo ecc. P. 53; *Memorie del marsciallo Marmont di Ragusa*. Traduz. Ital. Per Emprando Frasmardini, Milano 1857; T. I, p. 425, 469–

Nakon povijesnih danosti, Marković s pomoću onda važećih pravnih propisa i pravnih pisaca dokaziva pravo Provincije Presvetoga Otkupitelja na župe. Budući da je Marković u obradi upotrebio povijesno-pravnu metodu, bilo je nezaobilazno obraditi uvod i prvo poglavlje knjige. Marković je nepobitno dokazao da su franjevci s pomoću papa, biskupa i građanskih vlasti organizirali župe, posebno u onom dijelu Dalmacije kojom su Turci upravljali. Nakon oslobođenja od Turaka, Mletačka je Republika (Venecija), služeći se pravom patronata, darovala mnoge župe franjevcima.

U drugom dijelu knjige *Le parrocchie francescane in Dalmazia rispetto al diritto canonico* (Franjevačke župe u Dalmaciju s obzirom na kanonsko pravo), Marković je lucidno obradio problem pravnog statusa franjevačkih župa u Dalmaciji. To je, u stvari, bit same knjige. Treba zapaziti neke Marovićeve odgovore onima koji su osporavali redovnicima rad na župi. Marković na odgovara na upite u nekoliko točaka i dokazuje kako franjevci imaju kao (prosjački red) pravo na nad na župama kao i pravo imati župe te da se slaže rad na župama sa statusom redovnika (člana prosjačkog reda) u ustrojstvu katoličke crkve latinskog obreda (str. 53. – 90.),²⁶ jer su ih Crkva i državne vlasti u tome podržavali. To bi bio odgovor na *temeljno pitanje*: “Possono i religiosi, specie degli ordini mendicanti, esercitare il ministero parrocchiale” (str. 53).

Posebno je Marković odgovorio biskupu Ricciju iz Pistoje e di Prato koji je pripadao onoj struji u Crkvi koja je zastupala mišljenje da redovnici (u našem slučaju franjevci) ne mogu vršiti župnu službu. To je mišljenje rečeni biskup proklamirao na biskupijskoj sinodi u Pistoji 1789. koja je odredila “che i religolari non possono esercitare il ministero parrocchiale, per la ragione che, lo stato religioso di natura sua ripugna a quel ministero” – da regularni

470., 501, Farlati, *Illyr. Sac. T. IV*, p. 191; Fabianich: *Storia dei Frati Minori*, vol. I, p. 237; *Prospetto cronologico della Storia della Dalmazia*, Zara, 1863, p. 279, ...Arch. del conv. di Sebenico (s. Lorenzo).

²⁶ Marković navodi autore: Suarez, *De Virt. Et Statu Relig.* Vol. IV, Lib. III, c. 19, Opp. T. XV, p. 227. Bouix, *De Jure Regul.* T. II, p. 12. Tridentiski sabor, Sess. 25, *de regularib.* C. 11.; Sess. 25, c.11. Sess. 7, de ref., c. 7. Ferraris, *Vicarius parochialis*, n. 8. Benedikt XIV, *Constitutione Selectae* 1763, P. I, p. 163. Barbosa, *De Off. Et Pot. Episcopi*, P. III, Alleg. 57, n. 168. *Diritto Ecclesiastico*, T. III, p. 118. Nardi, p. 65. Raiffenstuel, Lib. III *Decretal. Titul XXXVII. Granclaude* (Jus Can. T II, p. 474-475). Farlati, *Illyr. Sacr. T. IV*, p. 29. Lambertini, l. C.n. XV, Cf. Nardi, p. 36-37. *Archiv. Del conv. di Sinj.*

ne mogu vršiti župničku službu iz razloga što redovnički stalež po svojoj naravi odbacuje tu službu. Gledajući strogo crkvenopravno, ta odredba nije mjerodavna za područje Mletačke Dalmacije, ali je uzbudila duhove, posebno, kako vidimo Markovića koji se stavio na proučavanje problema. Na pitanje: imaju li ili ne franjevci pravo na župe koje je i te kako u to doba bilo više aktualno u Bosni i Hercegovini, Marković se pita jesu li pape, biskupi te crkveni zakoni bili protiv franjevačke karizme kada su ih slali u misije da rade na župama. Kako je poznato, u Markovićevo vrijeme više od polovice misionara bili su redovnici, a isto tako i župnici u misijskim krajevima. Pita se Marković zašto franjevci mogu imati župe u misijskim krajevima, a osporava im se u krajevima gdje je uvedena redovita crkvene hijerarhija?

Što se tiče rada franjevaca na župama u Dalmaciji gdje je odavna uvedena redovita crkvene hijerarhija nema nekih posebnih problema jer, naime u vrijeme fra Ivana Markovića Provincija Presvetoga Otkupitelja imala je 106 župa koje su punopravno bile ujedinjene – inkorporirane – s njihovim samostanima. Npr. god. 1884. od 106 župa na 63 župe vodili su franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja, a 43 svjetovni svećenici. Fratři su bili zahvalni mjesnim ordinarijima što su im prihvatili rad na župama.

Marković na str. 55. odgovara onima koji su nijekali pravo redovnicima u našem slučaju franjevcima pravo na župe: “Non è tale la dotrina della chiesa” – nije takva crkvena nauka.²⁷ Marković se za takav stav služi dokazima iz Tridentskog sabora, privilegija papa, mjesnih ordinarija i državnih vlasti. Tridentski sabor, naime, nije zabranio redovnicima vršiti župnu službu, nego je podvrgao redovnike biskupskom nadzoru: imenovanje i vizitacija. Ondašnji tumači crkvenog prava idu u prilog redovnika za

---

²⁷ U dokumentu Reda Manje braće “Poslani evangelizirati u župi u bratstvu i malenosti”, Rim-Zagreb, 2009., na str. 23. čitamo “Prvi franjevci koji su dobili dopuštenje od pape da mogu organizirati župe i u njima ostati kao pastiri, ali samo na misionarskom području gdje nije bilo dijecezanskog klera, bili su franjevci misionari u Bosni početkom XIV. stoljeća. To je početak tradicije koja se zadržala do naših dana. U međuvremenu se razvila velika rasprava među pravnicima toga vremena, mogu li se župe povjeravati i redovnicima. Rasprava je trajala sve do XVI. stoljeća kada se rješenje prepušta na odluku Svetoj Stolici. ... Papa Benedikt XIV., polovicom XVIII. stoljeća zabranjuje redovnicima rad na župama, osim ako zato nema neke posebne potrebe.” U današnje vrijeme u Franjevačkom redu župni apostolat je jedan od mogućih oblika apostolata (usp. GK, čl. 84. 11. 115) GS br. 54). Prema statistici Reda iz 2003. 27 % Manje braće posvećuje se župnom pastoralu kao svojoj glavnoj aktivnosti.

rad na župi te navodi *Suareza, Bouixa, Reiffenstuela, Barbosu, Nardija*.

Zaista je Marković bio u pravu, posebno Markovićev stav potvrđuje crkvena praksa u Dalmaciji gdje su mnoge župe²⁸ bile inkorporirane s franjevačkim samostanima²⁹, tj. župe su bile dio samostana, one su bile punopravno ujedinjene sa samostanom³⁰; samostan je bio pravi župnik, a onaj svećenik koji je vršio župnu ili kapelansku službu bili su vikari, tj. u ime samostana vodili su župni pastoral. Iako su se, kako na kažu povjesničari redovništva, pojedini monasi opirali radu na župama, ipak se može reći da su monasi, ako ne u cjelini, posvećivali radu s narodom koji je gravitirao njihovom samostanu koji je kasnije postajao župnik redovničke župe koja je bila utjelovljena sa samostanom.³¹ Utjelovljene župe s franjevačkim samostanima u Dalmaciji nazivamo franjevačke župe koje su bile, kako nam svjedoče povijesni dokumenti, (Shematizmi pojedinih biskupija) brojne u Markovićevu vrijeme.³²

²⁸ Četiri su elementa koja su činili župu: 1. određeno područje, 2. određeni vjernici, 3. zasebna crkva i 4. vlastiti dušobrižnik.

²⁹ Već od devetoga stoljeća započinje inkorporacija župa i župnih nadarbina redovničkim crkvama i samostanima, više u: K. KARIN, *nav. dj.*, str. 41.

³⁰ Kod punopravnog ujedinjenja imovina i služba pripadala je određenom samostanu. U ovakvim slučajevima, ispočetka je gvardijan imenovao župnoga vikara i sam ga je postavljao (instituirao) bez ingerencije biskupa. Tridentški je sabor zabranio buduće utjelovljenje – inkorporaciju župnih nadarbina sa samostanom. Samostan je bio habitualni župnik. U doba Ivana Markovića, gvardijan je predlagao prikladanog svećenika za župnika, a biskup bi ga, ako ga je našao sposobnim, imenovao. U pravilu je gvardijan predlagao za župnog vikara redovnika, ali je mogao predlagati i svjetovnoga svećenika. Kroz povijest su vjernici samostanima poklanjali svoja imanja, crkve itd. Crkva je uvijek priznavala volju darovatelja i time stjecalo patronatsko pravo nad župom. Ako je nadarbina bila utemeljena ili osnovana kao redovnička, kao posljedica je bila *pleno jure* ujedinjenje sa samostanom, prema volji darovatelja. Posebno je Venecija, zbog zasluga u ratovima, poklanjala župe franjevcima u Dalmaciji.

Kod nepunopravnog ujedinjenja nadarbina samostan je primao prihode te je župa sačuvala svoju samostalnost tako da je imovina pripadala redovnicima, a ne župnička služba.

³¹ Usp. K. KARIN, *nav. djelo*, str. 33–36.

³² Marković u Dodatku donosi popis župa, a mi ćemo, radi povijesne činjenice ovdje navesti samo župe koje je fra Stjepan Zlatović donio u Prilogu za god. 1884., što je popisao prema Shematizmima ondašnjih biskupija u Dalmaciji: franjevačkih župa bilo je 106, od toga su fratri pastorizirali 63, zbog nestašice fratara svjetovni svećenici 43.

Fra Petar Čapkun u svojoj doktorskoj tezi koja je tiskana u Šibeniku 1940: *De organisatione curae pastoralis ...*, nabraja 90 župa koje su franjevačke te od njih 19 posluživali su svjetovni svećenici. Čapkun na str. 198. piše: “Unusque con-

Ovdje treba naglasiti kako se Marković poziva posebno na pape: Grgura XII., Urbana II., te posebno na Pia V. koji je 1. studenoga 1567. odredio da poglavari samostana mogu odrediti neke od redovnika za župnu službu, uz uvjet: ako ih nakon ispita biskup nađe sposobnim, onda ih, na prijedlog mjerodavnoga redovničkog poglavara, u našem slučaju određenoga gvardijana, može postaviti župne vikare, mjesni ordinarij ih može postaviti na te župe. Tako se redovnicima priznaje *jus praesentandi* za župe koje su *pleno jure* inkorporirane sa samostanom. Pravni institut predlaganja (prezentacije odnosno predlaganja, ne imenovanja, kako neki nestručno kažu) održan je u kanonskom pravu sve do dana današnjega. Marković dokaziva pravo franjevacu na župe i na temelju arhivskih dokumenata crkvenih i državnih vlasti. Mnoge je dokumente donio u dodatku knjige o kojoj ovdje govorimo. Iako Marković nije bio po struci pravnik (bio je predavač crkvene povijesti i dogma na Franjevačkoj bogosloviji u Šibeniku), ipak su u ovoj knjizi pokazao kao poznavatelj franjevaštva, kanonskoga prava, posebno onoga dijela prava koji se odnosi na redovničke župe. Marković konkretno govori o onim župama koje su pripadale Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji. O pravnom položaju onih župama koje su bile potpuno inkorporirane (utjelovljene) sa samostanom Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji koje su s određenim samostanom tvorile jedno tijelo, jedinstvenu moral-

---

ventus habeat proprium districtum, ubi patres ejus familiae curam pastoralem ducebant...” Ukratko redovnička (franjevačka župa) – *paroecia religiosa* ovisilo je od toga čija je nadarbina: redovnička ili svjetovna. Redovnička nadarbina pripada samo redovnicima. U pravom smislu riječi, redovnička je župa samo ona koja je punopravno ujedinjena samostanu – *paroecia religiosa*, dakle, redovničke su župe samo one koje su punopravno ujedinjene s redovničkom moralnom osobom. Takve su župe povjerene redovnicima koji s njima upravljaju *titulo vicari*. Ako su redovnici s nekom župom upravljali punih četrdeset godina, postala je po samom pravu zastare redovnička. Redovnički je beneficij redovnička župa ujedinjena s imovinom pravne osobe (samostan). Duhovna se služba prenosi na redovničku moralnu osobu, koju vrše, u pravilu, redovnici, a u slučaju nestajanja redovnika onda redovnički poglavar predlaže biskupu svećenika koji bi u ime samostana vršio župnu službu. I jednoga i drugoga imenovao je za župnika dijecezanski biskup, a župa ostaje i dalje redovnička. Župe koje su nekada bile franjevačke, a dana svjetovne, nisu predmet naše rasprave. Nakon Markovića Crkva je donijela novi Zakonik 1917. i 1983. kojim se preuredilo pravno stanje redovničkih župa. Danas, kako stvari stoje, prema kan. 520. dijecezanski biskup i viši mjerodavni poglavar kleričke redovničke ustanove trebali bi sklopiti za svaku župu pisani sporazum u kojemu trebaju postupiti prema današnjem crkvenom zakonodavstvu gdje *iura quaesita et privilegia integra mante* stvar pravno ne uredi drugačije.

nu osobu, danas bismo rekli pravnu osobu – one su sa samostanom bile do te mjere ujedinjene, tj. one su bile – *incorporatio pleno iure*. Na takvim župama samostan je bio župnik, imao je uz pravo na prihode i obvezu – pastoralnu skrb za određenu župu. Tako uz materijalnu korist samostan je kao *parochus habitualis* imao i pastoralnu obvezu, a ona se sastojala u tome što je gvardijan mjesnom ordinariju predlagao, ako je imao svoga člana za župnog vikara ili kapelana, a u slučaju nestašice fratara samostan je i dalje ostajao *parochus habitualis* (pravi župnik), a biskup je kao župnog vikara ili kapelana imenovao onoga svećenika kojega je predlagao gvardijan i služba mu je bila *ad nutum* – na mig.

Za župe *quoad temporalia tantum*, tj. *non pleno iure unite* sa samostanom povlastice zemljišta pripadale su redovnicima, a posluživanje župe ovisilo je o biskupu ili osobi kojoj je biskup povjerio župu. Samo župe koje su bile *pleno iure unite* – inkorporirane sa samostanom – smatrale su se franjevačke odnosno redovničke župe. Tu je jedinstvo dobara i službe: još se nalazimo u beneficijskom sustavu u kojem vrijedi: pastoralna služba plus prihodi. Kako nam je poznato, na takve župe, u slučaju manjka fratara, gvardijani su također predlagali biskupu svjetovnoga svećenika za župnog vikara, a biskup bi ga postavljao, prema propisima kanonskoga prava. Prema Tridentском saboru, mjesni ordinarij imao je pravo: imenovati redovnika na rad u župi, nakon prethodnog prijedloga mjerodavnoga redovničkog poglavara, ispitati je li sposoban, pravo nadzora i vizitacije, te oduzeti službu onome koga bi našao nesposobnim s tim da o tome obavijesti mjerodavnoga redovničkog poglavara.

Već smo spomenuli kako je u Markovićevo vrijeme (1884. god) sa 106 franjevačkih župa na 63 su upravljali fratri, a na 43 svjetovni svećenici. Župa kojom je upravljao svjetovni svećenik, i dalje je ostajala franjevačka – samostan je bio pravi župnik, a svećenik kojega je na tu službu imenovao odnosno postavio mjesni ordinarij vršio je službu župnog vikara ili kapelana. Svjetovni je svećenik na takvoj župi mogao djelovati čak 99 godina, a ona bi i dalje ostala franjevačka jer se za zastaru i onda tražilo stotinu godina i ona je morala biti “*possesso di buona fede, pacifico e non interrotto per lo spazio di cento anni*”, vidi npr. pitanje župe Ruda.³³ U nestašici franjevaca, župe inkorporirane sa samosta-

³³ I. MARKOVIĆ, *nav. dj.*, str. 90.

nom ostale su i dalje franjevačke, a na njima je pastoralno djelovao svjetovni svećenik.

Kako bilo da bilo, u vrijeme fra Ivana Markovića, Provincija Presv. Otkupitelja nije imala nekih napetosti s biskupima u pitanju rada na župama, posebno na onim župama koje su bile potpuno ujedinjene sa samostanima, što nije bio slučaj u Bosni i Hercegovini. Iako je bilo takvo stanje, ipak djelo fra Ivana Markovića *Le parrocchie...*, svjedoči kako se našao fratar koji je stao u obrani prava franjevaca Provincije Presvetoga Otkupitelja da rade na župama. To se djelo može shvatiti kao prethodnica teških zbivanja u Provinciji Presvetoga Otkupitelja u sljedećim godinama oko zajedničkoga života bez vlasništva. Istini za volju, za života fra Ivana Markovića tražilo se od fratara da promijene način života što je zahtijevalo novi stil života što je bilo protiv načina fratarskoga života koji su sestre živjeli kroz dugu povijest, posebno na ovim našim prostorima. Fratari su i onda živjeli prema prilikama mjesta i vremena, uvijek podložni Svetoj Stolici i životu prema Svetom Evanđelju opslužujući zavjete koje su obećali te živeći prema Pravilu i Konstitucijama Reda manje braće.

Marković je na kraju knjige donio Appendice, Dokumente (95. – 135). Obrada i Dokumenti koje je objavio u svojoj knjizi Marković od neprocjenjive su važnosti za poznavanje franjevačkih župa, posebno župa Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji.

4. NE SAMO SEBI ŽIVJETI, NEGO TAKOĐER I DRUGIMA KORISTITI

Treba imati na pameti da kroz povijest Crkve rad svećenika-franjevca na župi nije dobro gledan, jer je navodno redovnički život nespojiv sa župnom službom. Usprkos takvom stajalištu, pape su redovnicima davali mnoge privilegije *dispense*, prema kojima su ih slali da se apostolski angažiraju također kao radnici na župama, tj. redovnicima djelovanje na župi nije bilo zabranjeno, naprotiv slani su da rade kao župnici, župni vikari ili kao suradnici na župi.³⁴ No istini za volju u XVIII. stoljeću sam papa Benedikt XIV. nije rado prihvaćao rad redovnika na župama “osim ako zato nema neke posebne potrebe”,³⁵ a potrebe su,

³⁴ U počecima Crkve nije bila nikakva zabrana redovnicima – monasima – da ne primaju župsku službu (usp. Inocent III. (1198–1216.), dekret, “Quod Dei timorem”.

³⁵ Usp. Konstitucija pape Benedikta IV., “Quod insscrutabili” od 9. srpnja 1745. u Fontes, I, br. 361, str. 914. sl. Konstitucija pape Benedikta XIV “Cum nuper” od 8. studenoga 1751. I dalje Crkva prihvaća redovnički rad na župama.

posebno u Dalmaciji, bile očite, posebno u nestašici svjetovnog klera kojemu se bilo teško održati pod turskom upravom.

a) *Rad redovnika na župi nije protiv redovničke karizme*

Fra Ivan Markovića u već spomenutoj knjizi dokazivao je da je rad redovnika na župi moguć i da nije protiv redovničkoga staleža niti protiv kanonskoga prava jer je to jedan od oblika franjevačkoga apostolata koji želi Crkva. On je posebno odgovorio biskupu *Ricciju di Pistoia e di Prato* (str. 55) koji je proklamirao na biskupskoj sinodi da redovnici ne mogu vršiti župnu službu iz razloga što redovnički stalež po svojoj naravi odbacuje služenje na župi. Marković odluku biskupijske sinode iz Pistoje odbacuje služeći se povijesnim i pravnim činjenicama te pisanjem uvažanih pravnih pisaca.

Marković se poziva i na redovnički beneficij koji ima obveze i prava: *obveza* je pastoralno djelovanje, a pravo je imati *prihod iz nadarbine*. Župna je služba unutarnji bitni element nadarbine dok je pravo na prihode iz imovine koja je vezana sa službom vanjski element. Ona nadarbina uz koju je bilo povezano dušobrižništvo kuratna je nadarbina ili *beneficia curata*.

Marković u *Dodatku* knjige donosi mnogo dokumenata koji ne priječe rad franjevaca na župi, nego su ih pape, biskupi i svjetovne vlasti podupirali i hvalili za njihov rad na župi najprije na područjima turske, a potom venecijanske (mletačke) i austrijske uprave (vidi: Marković, DODATAK). No u radu na župi fratri su morali opsluživati također crkvene zakone posebno one Tridentskog sabora koji je posebno naglasio biskupski autoritet kod postavljanja župnika kao i pravo vizitacije. Od Tridenta do danas, što se tiče imenovanja redovnika za župnog vikara, kapelana ili župnog suradnika te vizitacije takvih redovnika i redovničkih župa, s nekim usavršavanjima, vrijede sve do dana današnjega.

Pape su slale franjevce u Bosnu i Hercegovinu te u Hrvatsku, najprije kao inkvizitore, potom kao misionare i pastoralne radnike te su im u tom smislu udjeljivali mnoge privilegije i *dispense* što im je pomoglo da rade na župama, posebno u zagorskoj Dalmaciji, tj. u krajevima gdje je bila nestašica svjetovnog klera.³⁶

³⁶ Koliko mi je poznato, povjesničari još uvijek nisu sigurni kojim su se sve apostolatima posebno bavili franjevci u počecima djelovanja u Dalmaciji (od 1214. Trogir).

b) Fratři u izgradnji Crkve ispred svoga vremena

Franjevci Provincije Bosne Srebrene u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji (do 1735. ista provincija) išli su, ako se tako mogu izraziti, ispred svoga vremena, npr. dokument Generalne kurije OFM, kaže: “početak (je) tradicije koja se zadržala do naših dana. U međuvremenu se razvila velika rasprava među pravnicima toga vremena, mogu li se župe povjeravati i redovnicima. Rasprava je trajala sve do XVI. stoljeća kada se rješenje prepušta na odluku Svetoj Stolicu. U Tridentskoj reformi (XVI. stoljeće) ustanovljen je ‘model’ univerzalne župe, sa slijedećim temeljnim karakteristikama: jedan teritorij, jedan nepremjestiv župnik, jedan beneficij. Ovakav model župe ostao je sve do II. vaticanskog sabora.”³⁷

Franjevci su uvijek nastojali spojiti služenje na župi i franjevački život. Kako nam povijest svjedoči, u tome su uspijevali, posebno u našim krajevima. Franjevce u Bosni i Hercegovini treba gledati u povijesnom i društvenom kontekstu u kojemu su franjevci bili blizu narodu, žrtvovali su se za taj narod i oni su to prepoznali, posebno prihvaćajući ih za pastoralne radnike. Dakle, u našim krajevima prilike su uvjetovale poseban stil franjevca koji su najprije djelovali u misionarskom kontekstu jer je župa bila jedini način prisutnosti Crkve u tom narodu, posebno njezino očuvanje i, ako se tako mogu izraziti, ukorijenjene (*implantatio Ecclesiae*) u takvom društvu. Zakonodavstvo Reda i Crkve nije franjevcima priječilo rad na župama. Bog je poslao u svijet franjevce da rade također na župama, a to je, gledajući iz današnje perspektive, želio i sveti Franjo koji je braću poslao u svijet kao putujuće apostole, dva po dva. U Markovićevo vrijeme, prije pisanja knjige o kojoj je riječ, nastali su problemi unutar Franjevačkoga reda u smislu kako spojiti pojedinačni rad na župama i bratstvo. Tražilo se da se izmjeni stoljetna praksa fratra i nije se s povjerenjem gledalo fratra koji živi sam na župi, te se započelo raditi na projektu franjevačkoga zajedništva, kao života zajedno – fizički zajedno. U tome se nije uspjelo jer bi takav život Manjega brata u Dalmaciji iznevjerio stil života kojim je fratar živio više stoljeća.

---

³⁷ RED MANJE BRAĆE, *Poslani evangelizirati u župi u bratstvu i malenosti*, Rim-Zagreb, 2009., str. 23.

Danas Generalne konstitucije OFM u čl. 84, 111, 115 te Generalni Statuti, čl. 54, spominju župe kao jedan od mogućih oblika franjevačkog apostolata.

Treba imati na umu da je redovnik, u Markovićevo vrijeme, s naslovom župnik mogao biti samo onaj tko je upravljao svjetovnom župom, a redovnik koji upravlja redovničkom župom imao je titul, zvao se je *vicarius paroecialis* – *vicarius curatus*. Nije problem kada je franjevac živio u samostanu ili s više braće na nekoj župi u zajednici, ali je uvijek bio problem kada je franjevac živio sam u župnoj kući. U slučaju da je redovnik bio župnik na svjetovnoj župi i živio sam, ta je župa i dalje zadržavala svjetovni karakter, a ako bi se redovnička župa povjerila svjetovnom svećeniku, ona bi ona i dalje ostala redovnička župa. Titula redovničke župe pripadala je redovničkoj moralnoj osobi, tj. samostanu, a ne fizičkoj osobi. Da bi redovnička župa postala svjetovna, trebala je intervenirati Apostolska stolica ili dispensom ili posebnom odlukom što je bio npr. slučaj u Markovićevo vrijeme u Bosni i Hercegovini, posebno nakon uvođenja redovite hijerarhije kada je došlo do preustroja broja redovničkih i svjetovnih župa što u slučaju Dalmacije nije bilo nego obratno: fratri su privremeno davali svoje župe mjesnom ordinariju da na nje, ako je to moguće, imenuje svjetovne svećenike jer je za tolike župe bilo malo fratara koji su ih mogli posluživati. Zato možemo reći kako u vrijeme Ivana Markovića nije bilo spora između mjesnih ordinarija i fratara nego su se međusobno potpomagali.

Franjevci su, imajući svijest da su pozvani i poslani u pastoralno djelovanje, postupno organizirali župe koje su postojale franjevačke (redovničke župe – *paroecia religiosa*), jer su se one potpuno ujedinjavale (*pleno iure unite* – *incorporatio*) s franjevačkim samostanima – moralnim osobama (danas: pravna osoba); takve župe možemo nazivati redovničke župe za razliku od svjetovnih župa koje su pripadale svjetovnom kleru. Na takvim župama vlasništvo imovine pripadalo je samostanu, a župnu službu vršili su franjevci dotičnoga samostana ili u nestašici fratara, svjetovni svećenici koje je mjesni ordinarij imenovao, na prijedlog gvardijana, za župnoga vikara. Fratri su se odazivali, ne samo zovu Crkve da pastoralno djeluju, nego su prihvaćali i dobre odnose s Turcima koji su priznavali odnosno dopuštali njihov rad s njihovim vjernicima, potom im je Venecija, služeći se patronatskim pravom, davala kao nagradu u sudjelovanju u ratovima za oslobođenje da pastoralno djeluju na oslobođenim prostorima.³⁸

³⁸ Iako je *Tridentski sabor* (1545. – 1563.) duhovnu pastvu postavio pod biskupski nadzor, ipak se u Bosni i Dalmaciji nastavilo s prakticiranjem povlastica što je potrajalo sve do početka XVII. stoljeća. Posebno su u Dalmaciji, za vrijeme

Austrija je prihvatila *status quo*, s tim što je točno odredila broj župa koje pripadaju Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji.³⁹

Kada je govor o djelovanju franjevaca na župama, onda moramo barem spomenuti *patronatsko pravo*⁴⁰, a ono je “skup prava i obveza, kao neka vrsta koncesije koja se dobiva pri ustanovljenju neke crkve, kapele, darovanjem nekoga terena i sl. ili neke nadarbine (beneficija), ili nekoga drugoga pravnog akta od kojih se priznaju neka prava, npr. jedno od njih je *jus paesetandi* – pravo predlaganja (predstavljanja). U slučaju patronata izbor ili prikazivanje kandidata se priznaje (ovdje župnika) od samostana, provincije ili venecijanske vlasti...”. Govoreći čisto pravno, franjevci su legalno radili na župama koje su stekli ili privilegijama, ili zastarom (nesmetani rad na župi u trajanju od stotinu godina), ili darivanjem od građanskih vlasti (npr. Venecija daje fratrima da pastoriziraju neki kraj zbog zasluga) ili povjeravanjem od biskupa. Marković u *Appendice – Documneti*, donosi mnogo dokumenata o franjevačkim župama po biskupijama u Dalmaciji, posebno za godinu 1774. Marković navodi 101 franjevačku župu u dalmatinskim biskupijama: Makarska, Split, Nin, Skra-

---

ratova za oslobođenje od osmanlijske vlasti: za *Kandijskog* (1646. – 1669.), *Bečkoga ili Morejskog rata* (1684. – 1699.) ili *Malog rata* (1714. – 1718.), franjevci, uz pomoć Venecije iz Bosne i Hercegovine doveli veliki broj katolika, posebno u zagorsku Dalmaciju koja je bila jednostavno nenaseljena. Venecija je franjevcima za zasluge u ratovima, služeći se svojim patronatskim pravnom, davala pravo na župe koje su postajale inkorporirane sa samostanima, ne umanjujući prava biskupa na potvrđivanje župnika koje su predlagali gvardijani. Mletački je senat 1775. god. u prigodi *obnove* redovništva u Republici izdao dekret po kojem su 102 župe u Mletačkoj Dalmaciji pripale Franjevačkoj provinciji Presvetoga Otkupitelja.

³⁹ Ovdje treba istaći kako je Austrija 18. kolovoza 1849. donijela *Decreto organico* (N. 13661), prema kojemu je Provincija imala 99 župa sjedinjenih *pleno iure* samostanima, koje su, prema onda važeći zakonima bile franjevačke (redovničke) župe sa svim pravima koje takvo stanje sa sobom nosi.

⁴⁰ Prema Markoviću za patronat se zahtijeva: a) natjecaj za župu, b) obveza patrona biranja i predlaganja onoga kojega će biskupu predlagati za pastoralno djelovanje na župi, c) pravo biskupa da imenuje predloženoga te d) stalnost službe. Iz patronatskog prava slijedi *incorporazione plenaria*. Inkorporacija plenaria uključuje također i ekonomsku korist samostana od utjelovljene župe. Kada je riječ o *incorporatio semipleni juris, seu quoad temporalia tantum*, onda samostan ima pravo predlagati svjetovnoga svećenika da ga biskup imenuje za trajnoga ili privremenog vikara određene franjevačke župe. U potpunoj inkorporaciji samostan je *rector principalis, parochus primitivus, habitualis*, samostan se briga za uzdržavanje župe i župnika, a onaj svećenik kojega je biskup imenovao on u ime samostana vrši župno dušobrižništvo i njegov je naslov. Župni vikar.

din, Šibenik, Trogir, Hvar. Rad franjevacu na župi biskupi su pohvaljivali.

Kako proizlazi iz Markovićeve pisanja, Franjevci provincije Presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji bili su u odnosu na druge fratre u OFM *franjevci sui generis*. Oni su nastavili način rada koji su naslijedili od Provincije Bosne Srebrene i takvo im je djelovanje priznavala državna i crkvena vlast. Fratри su se držali poznate: “ne samo sebi živjeti, nego i drugima koristiti”, posvetili su se akciji i kontemplaciji.

Može se spravom reći kako su fratри *i prije odluka II. vaticanskoga sabora*, barem u našim krajevima, radili posebno u župama i to su smatrali svojim posebnim poslanjem, koje je usmjereno na porast otajstvenoga Tijela Kristova – i na “dobro partikularnih Crkava”. Posebno su franjevci pastoralno djelovali i pomagali partikularnim crkvama po župama, ali su ipak imajući u vidu i ono što je rekao papa Pavao VI. Generalnom ministru kapucina: “Poznajem specifični franjevački način života. Vi ga ne želite svesti na usko područje župnog pastorala. Želite biti slobodni i za druge vrste apostolata. Morate, ipak, učiniti još neke izuzetke.”⁴¹ U Dalmaciji, u vrijeme Ivana Markovića, fratри nisu samo radili na župama, nego su svoje snage usmjerili i na odgoj i obrazovanje kako franjevačkih kandidata tako i drugih koji su mogli učiti po franjevačkim samostanima. Podsjetimo se samo Franjevačke teologije u Šibeniku i Makarskoj te Franjevačkoga sjemeništa u Sinju. Danas, posebno nakon II. vaticanskog sabora koji je u dekretu *Christus Dominus*, br. 33. traži od redovnika da trebaju vršiti apostolat: 1. primjerom vlastitoga života, i 2. vršenjem apostolskih djela koje im Crkva povjeri vidi se kako su franjevci-svećenici bili i ostali suradnici biskupskog reda “pod vlašću biskupa” (CD, br. 34), posebno radom na župi. Dakle, franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja, i prije odredaba II. vaticanskoga sabora, zdušno su vršili dušobrižničku službu na župama koje su im, na onda pravni način bile povjerene: inkorporacijom ili povjeravanjem.

Župe na kojima su franjevci vršili svoje crkveno poslanje u doba Ivana Markovića: bile su ili inkorporirane sa samostanom ili su na njima franjevci kao pojedinci vršili župno dušobrižništvo ondje gdje ih je dijecezanski biskup postavljao. Važno je imati u vidu *kako su samo one župe koje su bile potpuno inkorporira-*

⁴¹ “Poslani evangelizirati u župi u bratstvu i malenosti”, Rim-Zagreb, 2009., str. 25.

ne s nekim franjevačkim samostanom bile franjevačke župe. Za takve su župe, još u doba Ivana Markovića, gvardijani predlagali franjevce za župne vikare ili kapelane ili, u slučaju nestašice franjevaca, predlagali su biskupu nekoga svjetovnoga svećenika za župnog vikara ili kapelana koji su bili premijestivi *ad nutum* (rekli bismo *ad nutum utriusque*), kako nam svjedoči Marković, posebno na stranicama: 39., 40., 43., 44...). Podsjećam, u Markovićevo vrijeme, samostan kao moralna osoba, bio je župnik⁴², a onaj svećenik koji je vršio župnu službu na franjevačkoj župi nazivao se župni vikar ili kapelan pa radilo se to i o svjetovnom svećeniku.

Do Zakonika iz 1983. godine onoga tko je u ime samostana kao moralne osobe vršio župnu službu, nazivalo se ili župni vikar ili kapelan. Danas je druga terminologija i drugačiji način povjeravanja župa redovničkim kleričkim ustanovama (kan. 520)⁴³ tako da župnik ubuduće može biti samo fizička osoba – prezbiter⁴⁴ – ne moralna osoba (pravna osoba). Prema današnjem Zakoniku kanonskog prava župni je vikar onaj svećenik koji je pridružen župniku da mu pomaže prema crkvenim propisima na određenoj župi dok je kapelan onaj “svećenik kojemu je za stalno povjerena barem djelomice, pastoralna briga za neku zajednicu ili posebnu skupinu vjernika, koju treba da vodi prema odredbi općeg i krajevno prava” (kan. 564).

ZAKLJUČAK

Ivan Marković je bio čovjek Crkve i kao takav nije mogao podnijeti prigovore o tome kako franjevci ne bi smjeli raditi na župama ili biti vlasnici pojedinih župa jer se navodno to kosi s njihovom karizmom. Budući da je u doba Ivana Markovića rad njegove subraće franjevaca, uz rad u školstvu, bio uglavnom rad na župama kojemu je služila dobra organizacija školstva svih stupanja koji su postojali u Dalmaciji. Marković je u svome djelu dokazao na temelju crkvenih dokumenata, crkvenih pravni-

---

⁴² Prema Zakoniku iz 1983. kan. 520, § 1. propisano je “Neka pravna osoba ne bude župnik” – *Persona iuridica ne sit parochus*.

⁴³ Više u: J. BRKAN, *Ustanove posvećenoga života i družbe apostolskoga života prema Zakoniku kanonskoga prava*, Šibenik, 2007., str. 291–316.

⁴⁴ U kan. 519. Zakonika iz 1983. kan. 519. čitamo “Župnik je vlastiti pastir povjere mu župe koji vodio pastoralnu brigu za predanu mu zajednicu pod vlašću dijecezanskoga biskupa ...”

ka te aktualnom stanju župa Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja kako su franjevci ispravno shvatili svoje poslanje u Dalmaciji, posebno u doba nestašice svjetovnih svećenika na području Dalmacije pod turskom upravom. Franjevci su u ime Crkve, na tim područjima bili i biskupi i župnici i kapelani te učitelji i narodni vođe s krunicom, molitvenikom i čak oružjem ako je to trebalo kako bi narodu služili u svim njegovim duhovnim i tjelesnim potrebama. Uostalom, da je bio rad na župama protiv franjevačke karizme, onda ih ni biskupi ni pape ni državne vlasti ne bi podržavali te čak nagrađivali. I na kraju, ne čudi nas toliki broj župa koje su posluživali franjevci Provincije Presvetoga Otkupitelja u doba Ivana Markovića. Oni su te župe legalno stekli te na njima radili kako bi odgovorili franjevačkoj karizmi "Ne samo sebi služiti, nego i drugima koristiti". Ti drugi su bili sinovi njihova naroda. Oni su na područjima djelovanja radili na izgradnji Crkve Božje, na slavu Svemogućega Boga i na dobro povjerenoga im puka imajući u vidu potrebe mjesta i vremena, posebno vremena fra Ivana Markovića.

THE RIGHT OF FRANCISCAN PROVINCE OF THE MOST HOLY REDEEMER IN DALMATIA TO PARISHES AT THE TIME OF FR. IVAN MARKOVIĆ

Summary

In this paper the author, using the work of Fr. Ivan Marković *Le parrocchie francescane in Dalmazia del P. Giovanni Marković* (Franciscan Parishes in Dalmatia of Father Ivan Marković), is dealing with the right of Franciscan Province of the Most Holy Redeemer in Dalmatia to parishes at the time of Fr. Ivan Marković. First, the author introduces us to the problems in which Marković's work was created. Then, on the basis of the second chapter of Marković's book, he elaborates the way in which Marković argued the right of Province of the Most Holy Redeemer to parishes in Dalmatia through the history of Franciscan Province of the Most Holy Redeemer.

In the second part of the paper the author, observing the activities of the friars of Franciscan Province of the Most Holy Redeemer in Dalmatia, emphasises, like Fr. Ivan Marković himself, that the friars' work in parishes is compatible with Franciscan mission and charisma. The author points out that nowadays the legislation of the Order of Friars Minor regulates the legal work of Franciscans in the parish, which leads him to conclusion that Franciscans in our region were ahead of their time. Throughout the history of their activities in Dalmatia Franciscans were the workers in "Lord's vineyard", where the Church sent them to build the universal and local Church putting into action the words to St. Francis inspired by the Holy Spirit: "Francis, go and repair my Church!"

Key words: *right, parishes, Marković, Franciscan Province of the Most Holy Redeemer, Dalmatia*

DODATAK

Marković u svome djelu donosi nekoliko popisa župa Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja. Primjera radi ovdje donosim samo broj župa i vjernika koje su pastorizirali fratri i svjetovni svećenici 1884., tj. u Markovićevo vrijeme. Popis donosimo prema: Fra Stjepan Zlatović: *Franovci države Presvet. Otkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, knjigotiskara i litografija C. Albrechta, 1888.

Župe s pučanstvom spadajuće samostanim države franovaca presvetoga Otkupitelja u Dalmaciji.

Redni broj	Mjesto	Br. duša	Br. duša	Redni broj	Mjesto	Br. duša	Br. duša
	I. Sam. Visovca		(1)		IV. Sam. Knina		
1	Drniš		4655	27	Knin		1317
2	Promina		4133	28	Kijevo		1310
3	Vrlika		3472	29	Vrpolje		896
4	Miljevci		2119		Svega -		3523
5	Kljake		1853		V. Samost. Sinja		
6	Gradac		1960	30	Sinj		6750
7	Unešić		1500	31	Hrvatce		1450
8	Mirlović		2103	32	Bajagić		1348
9	Rupe		963	33	Otok		1653
10	Banjevac		592	34	Grab		1488
11	Stankovac-Cista		1540	35	Turjaci		798
12	Lišane-Ostrovica		873	36	Visoka		1500
13	* Dubravice (2)	967	-	37	Čvrljevo		1745
14	* Hervenik	806	-	38	Brštanovo		996
15	* Nunić-Kistanje	261	-	39	Lečevica		1180
16	Piramatovci-Vač.		711	40	Prgomet		1174
	Svega -	2034	26474	41	Suhi Dolac		1238
	II. Sam. Karina			42	Nebet		823
				43	Ogorje		1262
17	Perušić		1882	44	Zlopolje		2400
18	Kruševo		1124	45	*Bitelić	1860	
19	*Obrovac	622		46	*Gala	850	
20	*Jasenice	831		47	*Ruda	820	
21	*Popović	400		48	*Tiharice	1295	
22	*Medvidje-Rod.	964		49	*Trilj	925	
	Svega -	2826	2906	50	*Voštane Rože	770	
	III. Sam. Šibenika			51	*Stržižep Cačv.	689	
				52	*Vojnić Gardun	689	
23	Varoš		4076	53	*Dicmo Gornje	810	

24	Konjevrate		1140	54	*Dicmo Donje	1690	
25	Danilo		1030	55	*Radošić	769	
26	* Mandalina	368		56	*Bristovica	722	
	Svega -	368	6246				
1) Broj duša po skematizmih biskupija god. 1884.							
2) * Znak da mjesto franovca pop upravlja župom.							

Redni broj	Mjesto	Br. duša	Br. duša	Redni broj	Mjesto	Br. duša	Br. duša
57	*Blizna	792		84	*Drašnice	709	
58	*Ljubitovica	1147		85	*Muć Donji	885	
	Svega -	13768	25805	86	*Zasiok	665	
	VI. Sam. Spljeta				Svega -	2980	5382
					IX. Sm. Makarske		
59	Prugovo		935	87	Tučepi		1251
60	*Muć gornji	806		88	Velo Brdo		284
	Svega -	806	935	89	Bast		891
	VII. S. Zaostroga			90	Ugljane		3439
				91	Slivno		1575
61	Zaostrog		641	92	Kozica		1998
62	Drvenik		624	93	*Župa-Vrhodovo	731	
63	Podaca		554	94	*Krstatice	900	
64	Brist		440	95	*Rašćane	1077	
65	Gradac		770		Svega -	2608	9418
66	Baćina		590		X. Sam. VrhBrača		
67	Metković		1342	96	Sv. Martin		635
68	Vrhgorac		1550		Svega -		635
69	*Opuzen	1763			XI. Sam. Imote		
70	*Otrić	1120		97	Imotski		1540
71	*Borovci Novas	760		98	Vinjane		1900

72	*Vid Draganje	575		99	Proložac		2200
73	*Desne	1700		100	*Lokvičić	1178	
74	*Komin Rogotin	1010			Svega -	1178	5640
75	*Plina	952			XII. Sam. Omiša		
76	*Pasičina	724		101	Lovreć		1993
77	*Rovča	800		102	Studenci		1778
78	*Dusina	1420		103	Podbabje		2012
79	*Orah Prapatn.	750		104	Runović		1852
	Svega -	11574	6511	105	*Ričice	102	
	VIII. Samostan Živogošće			106	*Poljica	1442	
					Svega -	2944	7635
80	Živogošće		671				
81	Zavojane		2724				
82	Potravlje		1987				
83	* Igrane	721					

Po ovom iskazu danas bi bilo ukupno franovačkih župa 106, od kojih redovnici danas up ravljaју sa 63 i ukupnim brojem vjernika 101.110, a rad smanjenog broja franovaca popi služe franovačke 43 župe s brojem puka 41.084.“